

Katarina ŽIVANOVIĆ*

*Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije
doktorand na Pravnom fakultetu
Univerziteta u Novom Sadu*

Pregledni rad

UDK: 343.144:343.9.022

Primljeno: 15. aprila 2019. god.

SPORAZUM O SVEDOČENJU OKRIVLJENOG ZA KRIVIČNA DELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

*Normiranje krivičnoprocesnih instituta, koji zapravo oličavaju posebne procesne varijabilite, predstavlja nužan preduslov za uspešnu i efikasnu borbu protiv sve više rastućih organizovanih oblika kriminalne delatnosti. Imajući u vidu težinu ili pak nemogućnost otkrivanja, dolaženja do ključnih dokaza ili sprečavanje takve kriminalne delatnosti, sasvim je opravdano iznalaženje krivičnoprocesnih rešenja koja će na adekvatan način odgovoriti navedenim izazovima. Stoga, u radu će kao jedan od vidova *lex specialis* za krivična dela organizovanog kriminala biti predstavljen sporazum o svedočenju okrivljenog za krivična dela organizovanog kriminala, koji je prvenstveno kao procesni institut „svedok saradnika“ „ušao“ u domaće pravo. Autor će kroz prikaz fundamentalnih i istorijskih karakteristika organizovanog kriminala, stavova o opravdanosti upotrebe ove vrste procesnog instituta, prikaza pozitivnopravnog domaćeg i uporednih rešenja, nastojati da odgonetne nedostatke predmetnog sporazuma, kao i šta treba učiniti da bi se isti u potpunosti otelotvorio u praksi, a s obzirom na njegovu retku primenu pred Tužilaštvom za organizovani kriminal.*

Ključne reči: organizovani kriminal; svedok saradnik; sporazum o svedočenju okrivljenog;

* e-mail: kaca_zivanovic@yahoo.com

1. Uvodna razmatranja

1.1. Borba protiv organizovanog kriminala

„Jednom kada organizovani kriminal prodre u državu, on postaje sama država“ (Shelley, 1994: 4).

Društveno-ekonomske promene u društvu prošlog veka dovele su do stvaranja pogodnog tla za razvoj i opstanak najdelikatnijih antisocijalnih društvenih ponašanja na globalnom nivou, urušavajući društveno-državni poredak zemalja, blagostanje, kao i garantovana ljudska prava i slobode. Kako klasične metode suprotstavljanja sve više usavršenim oblicima kriminalne delatnosti ne mogu dovesti do značajnih rezultata, države su bile primorane da, krećući se u okviru legalne i legitimne vlasti, dođu do načina i sredstava suzbijanja i otklanjanja istih.

Jedan od najopasnijih vidova kriminala, kao specifične negativne društvene pojave koji predstavlja „unutrašnji neoružani oblik ugrožavanja bezbednosti” jeste organizovani kriminal¹, premda je tradicionalno shvatan kao unutrašnji oblik ugrožavanja, organizovani kriminal sve više poprima međunarodne dimenzije i utiče na bezbednost i stabilnost države i društva spolja (Stajić, Lazić, 2015: 163).

Upravo, takvi oblici kriminalne delatnosti predstavljaju nesumnjivo najveći izazov krivičnom zakonodavstvu. Kriminalitet je u permanentnom razvoju i veoma brzo se adaptira na sve promene i inovacije tehničko-tehnološkog, naučnog i razvoja samog društva, što uslovljava lančanu reakciju koja se manifestuje u inoviranju krivičnog zakonodavstva i posledično, sve većeg prilagođavanja krivične procedure krivičnom materijalnom pravu (Škulić prema Bugarski, 2014: 10).

Smatra se da „određeni teški oblici kriminaliteta danas stavljaju na probu i iskušenje čitavo krivično pravosuđe, pa i društvo u celini“, a tu se pre svega svrstavaju – terorizam, organizovani kriminalitet i korupcija (Stojanović, Kolarić prema Škulić, 2014: 2), što dalje dovodi do zaključka da, danas se u skoro svim zemljama upravo navedeni oblici kriminalne delatnosti smatraju najvećim fakto-

1 „Izraz organizovani kriminal (*Organized Crime*) potekao je iz SAD. Prvo ga je počela koristiti čikaška Komisija za kriminalitet, koju su 1919. godine kao civilnu organizaciju osnovali privrednici, bankari i pravnici da bi proučavala promene u kaznenom pravosuđu i predlagala mere za njegovu bolju uredenost. Ta komisija, imala je „klasni“ pristup organizovanom kriminalu, te ga nije vezala za kriminalnu organizaciju, već za tzv. kriminalnu društvenu klasu koja se bavi vršenjem krivičnih dela kao svojim redovnim poslom“ (Grubač, 2008: 274-275). U Italiji, recimo ovaj pojam se javlja prvi put u Krivičnom zakonu Italije 1930. godine, kada su pre svega inkriminisana politička dela mafije, koja su svrstana u grupu krivičnih dela protiv države, a potom je 1982. godine donet prvi antimafijaški zakon (Lukić, 2008: 39).

rom destabilizovanja pravne države² i ujedno najvećim izazovom organa krivičnog pravosuđa (Lukić, 2008: 14), te je opravdano što je suzbijanje teških oblika kriminaliteta sve više u fokusu stručne i naučne javnosti i što su ova pitanja od vitalnog značaja za društvo, budući da se navedeni fenomen označava kao najveća pretnja međunarodnom miru i bezbednosti (Simović, Šikman, 2018: 10). Fundamentalna karakteristika ove vrste kriminalne delatnosti – *planetarna rasprostranjenost*, koja „ne priznaje“ državne granice i nacionalni suverenitet, upravo je jedan od glavnih razloga što su savremene države počele da odustaju od dogme nacionalnog suvereniteta, da priznaju neophodnost međusobne saradnje i da počnu stvarati zajedničke zaštitne institucije (Grubač, 2009: 705). Prvi koraci borbe ogledaju se u donošenju određenih međunarodnih akata, od kojih je najznačajnija Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (sa dopunskim protokolima) iz 2000. godine³, koja je, prepoznajući ovaj problem, ratifikovana od strane naše zemlje.

Naime, u Srbiji, organizovani kriminal je novijeg datuma, budući da do početka devedesetih godina prošloga veka, ta pojava u suštini nije postojala. Postojao je tzv. „privredni kriminal“ koji se, i pored nekih sličnosti, razlikovao od organizovanog kriminala prema mnogim svojim karakteristikama, naročito po tome što nikako nije mogao biti internacionalizovan, niti je imao za cilj osvajanje društvene moći i državne vlasti (Grubač, 2009: 701). U bivšoj Jugoslaviji postojali su pojedini rudimentarni oblici organizovanog kriminala, npr. trgovina drogama, ali i prema obimu i prema stepenu organizovanosti, daleko iza danas postojećih. Drugi oblici organizovanog kriminala (pranje novca, trgovina ljudima, ilegalni promet oružja, krijumčarenje energenata i ljudskih organa) skoro da nisu uopšte postojali. Organizovani kriminal, u svim svojim pojavnim oblicima

2 „Organizovani kriminal vrši se kao korporativna i visokoprofitabilna poslovna delatnost, gde su u sukobu dve organizacije, kriminalna i državna, od kojih kriminalna organizacija ponekad može da bude iste snage, pa čak i jača od državne. I upravo u vremenima državnih kriza, organizovani kriminal postaje posebno agresivan i nastoji da zauzme i zameni državnu vlast, ili barem da sa njom bude ravnopravan partner. Organizovani kriminal ugrožava temelje savremene države i negira osnovna načela njenog demokratskog i pravnog uređenja. On destabilizuje vlade, podriva parlamentarizam, ruši poverenje građana u državne i pravne institucije, negira zakonitost i društveni moral“ (Grubač, 2009: 705).

3 Pored navedene konvencije, od značaja za ovu oblast su i Konvencija UN o protivzakonitom prometu opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 1988, Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom iz 1990, Krivičnopravna konvencija Saveta Evrope o korupciji iz 1999, Konvencija UN protiv korupcije iz 2003, Konvencija UN o sprečavanju finansiranja terorizma iz 2000, Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma iz 2005. Sve navedene konvencije su potpisane i potvrđene od strane Republike Srbije (Lukić, 2010: 199-200).

i enormnom obimu javlja se u Srbiji tek početkom devedesetih godina prošloga veka (Grubač, 2009: 702).

Napred navedeno je od izutenog značaja budući da se pre svega mora sagledati društvena/sociološka dimenzija i podloga za razvoj organizovanog kriminaliteta, posebno na tlu Srbije. Sve to jer se jednim sredstvom legalne vlasti– krivičnopravnim, nastoji i mora reagovati na pojavne oblike organizovanog kriminala, koji predstavljaju društveni fenomen u koji su inkorporisane razne sfere društvenog života, te se nameće državama da svojim pravnim instrumentima preduzmaju jaku i odlučnu borbu u preventivno-represivnom delovanju. Teškoće otkrivanja, ovog oblika kriminalnog delovanja proističe pre svega od njegovih osnovnih karakteristika.

Može se reći da su osnovne odlike organizovanog kriminala sledeće: odsustvo političkih ciljeva, hijerarhijsko ustrojenje, ograničeno ili isključivo članstvo, jedinstvena subkultura, održivost, korišćenje nasilja, monopolističko uređenje, postojanje eksplicitnih pravilila (Abadinsky, 2012: 3). Odnosno, od svih karakteristika organizovanog kriminala četiri karakteristike možemo izdvojiti kao glavne: 1) sistematsko planiranje izvršenja krivičnih dela; 2) konspirativnost *modus operandi-a*; 3) bezobzirno i brutalno postupanje pripadnika kriminalnih organizacija; 4) cilj njihove delatnosti je dobit ili moć (Lukić, 2008: 41).

1.2. Opravdanost i kritike posebnih krivičnoprocesnih instituta u borbi protiv organizovanog kriminala

„Pravda je izopačena kada okrivljeni želi da kupi svedočenje od svedoka, ništa manje zlo nije kada država to učini“
(Finklea, 2000: 957).

Pravna sredstva države usmerena ka borbi protiv najtežih oblika kriminalne delatnosti, nisu novijeg datuma. Imajući u vidu u prethodnom delu rada iznetih karakteristika organizovanog kriminala, jasno se nameće potreba za preduzimanjem odgovarajućih metoda kojim će se „stati na put“ i olakšati otkrivanje i sankcionisanje glavnih nosilaca takvih delatnosti. S tim u vezi, propisivanje procesnih instituta koji u osnovi imaju „povlašćen položaj“ „lakših“ učilaca krivičnih dela, koji za posledicu ima ublažavanje ili čak oslobođenje od kazne, pod uslovom ispunjenja zakonom propisanih uslova, smatra se neophodnim.

Naime, rano običajno pravo sankcionisalo je praksu, poznatu kao „odobravanje“, prema kojoj bi optuženi kriminalci mogli biti pomilovani svedočenjem protiv saučesnika koji bi na osnovu tog svedočenja bio osuđen (Hughes prema Perroni, McNutt, 1994: 212) tako da je ova doktrina bila napuštena 1500. godi-

ne kada su sudovi uvideli da je verovatnoća davanja lažnog svedočenja ogromna kako bi svedok „izbegao izvršenje presude“ tako što će na osnovu njegovog svedočenja biti osuđen drugi okrivljeni (Perroni, McNutt, 1994: 212), te je zapaženo da je „svedočenje saučesnika“ pod takvim okolnostima toliko pogodno za davanje lažnog svedočenja da to nadmašuje njegovu vrednost⁴ (Finklea, 2000: 959).

Međutim, imajući u vidu okolnost da je veoma teško doći do dokaza posebno u slučajevima „sophisticiranih zločina“ ili okrivljenih koji čine zločine „preko sindikata“, organi gonjenja moraju se „okrenuti ka drugim kriminalcima“ za svedočenje u konkretnim predmetima. Davanje iskaza od strane tih lica zahteva činjenje određenog dogovora, čemu državni organi obezbeđuju određeni stepen „milosti“ za njegovu saradnju. Ovakvo „pregovaranje“ ipak se mora priznati kao legitimna neophodna praksa (Martinez, 1999: 142).

Recimo, u SAD i drugim zemljama⁵ priznanje krivičnog dela u zamenu za svedočenje je dosta starijeg datuma, ali je dvadesetih godina prošlog veka, pravna profesija u velikoj meri bila ujedinjena u protivljenju ovakvoj vrsti pregovaranja, međutim, vremenom stavovi su se promenili (Alschuler, 1968: 51). Sve do šezdesetih godina ovaj procesni institut (u SAD poznat kao „*plea bargaining*“) egzistirao je na ivici legalnosti, iako je bila svakodnevna praksa i svi su znali za nju, te je krajem šezdesetih godina započeo proces legalizacije. Prvo je *American Bar Association* 1968. godine doneo „smernice za nagodbu“, mada su to bile samo pravno neobavezne preporuke. Američki Vrhovni Sud dugo nije prihvatao presude donete na osnovu nagodbe, smatrajući ovaj institut neustavnim, te je u jednoj presudi istakao da „svaki sporazum o priznanju krivice po logici stvari podrazumeva ucenu i suptilnu pretnju okrivljenom i može biti svršena kamuflaža za neustavnost te je, iz tog razloga neprihvatljiv“ (Boykin v. Alabama, 395 U.S. 238 (1969)) (Feješ, 2012: 121).

Da je ipak visok procenat primene ovog procesnog instituta, i pored oštrih kritika, pokazuje statistika koja je prisutna u SAD-u – otprilike preko 90% okrivljenih, priznaju krivicu. Iza ove statistike leži praksa pregovaranja o priznanju krivice (Alschuler, 1979: 1; Bibas, 2012: 150), dok skoro 20% slučajeva okon-

4 Zapravo, u ranijem *common law* pravu, motiv za laž naročito okrivljenih saučesnika, bila je ekstremna, imajući u vidu da je njegova sudbina zavisila od ishoda suđenja. Pre 18. veka, kada je okrivljeni bio optužen za krivično delo, isti je mogao da prizna krivično delo i da se „pozove na milost suda“, ili da optužujući drugog za učešće u zločinu, dobije pomilovanje. U ovoj drugoj situaciji, optuženi svedok je imao pravo na pomilovanje kao pravno pitanje ako je njegovo svedočenje rezultiralo osudom drugog saučesnika. Međutim, ako je navodni saučesnik bio oslobođen, presuda u odnosu na optuženog svedoka bila bi izvršena. (Perroni, McNutt, 1994: 222).

5 Na primer, kako do sredine 19. veka Engleska nije imala sistematsku istragu krivičnih dela, u većini slučajeva, dokazi za optužbu su se teško pribavljali. To je prvenstveno bio razlog iz kog su se pravosudni organi služili svedočkim iskazima saučesnika koji su za uzvrat dobijali imunitet od krivičnog gonjenja (Knežević, Đukić, 2017: 430).

čava se sporazumom o priznanju krivičnog dela sa klauzulom o svedočenju, među kojima najveći deo obuhvataju krivični postupci vezani za trgovinu opojnim drogama (Simons prema Knežević, Đukić, 2017: 431), s tim što sud u svakom konkretnom slučaju ceni „kvalitet“ svedočenja okrivljenog saradnika, od kojeg i zavisi „finalna nagrada“ (Martinez, 1999: 148). Dosadašnji slučajevi u SAD, koji uključuju primenu ovog instituta, pored trgovine narkoticima, naravno obuhvataju i organizovanii kriminal i korupciju, što se opravdava velikim brojem žrtava i ozbiljnim društvenim posledicama (Flanagan, 1981: 462). Primena procesnog instituta „pregovaranja“ normirana je Federalnim pravilima krivičnog postupka⁶, a od izuzetnog značaja je i Zakon o kontroli kriminala⁷ iz 1970. godine.

Dalje, opravdanost primene instituta „pokajnika“ u Italiji 70-ih godina XX veka bila je široko rasprostranjena, naročito u obračunu države sa terorizmom⁸. Italija je 1965. godine donela poseban Antimafijaški zakon⁹ koji je modifikovan 1982¹⁰. godine.¹¹ Valja napomenuti da važeći Zakonik o krivičnom postupku Ita-

6 Videti Federal rules of Criminal Procedure, The Comittee on the Judiciary House of representatives, 2015, rule 11. https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_criminal_procedure_dec_1_2015_0.pdf, 02.12.2018.

7 Svrha ovog Zakona ogledala se u „eliminaciji organizovanog kriminala“ uspostavljanjem novih kaznenih zabrana i pružanjem pojačanih sankcija i novih pravnih lekova za rešavanje nezakonitih aktivnosti onih koji su uključeni u organizovani kriminal. Ovo je bio glavni akt koji je vladi dao nove i sveobuhvatne načine za borbu protiv organizovanog kriminala, veća ovlašćenja velikoj poroti i potom oslabio je zakone o imunitetu svedoka, mogućnost suđenja svedocima za lažno svedočenje, te ovlašćenje državnog tužioca da formira program zaštite „kooperativnih svedoka“ i njihovih porodica i dr. “Organized Crime Control Act.” Dictionary of American History. *Encyclopedia.com*, <https://www.encyclopedia.com/history/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/organized-crime-control-act>, 27.11.2018.

8 Razmatrajući evoluciju procesnih mehanizama ustanovljavanih za borbu protiv najtežih oblika kriminalne delatnosti, prvenstveno je značajno navesti da je u Italiji postajao jedan period „tolerisanja mafije“, do koje je došlo usled „potcenjivanja opasnosti od kriminalnih organizacija“ i naravno širenja kriminalnog podzemlja. Naime, država je trebalo da se u „duhu tolerancije“ uzdrži od mešanja u stvari koje se tiču nezavisnih ustanova i njihovih pravila, recimo, ono što na prvi pogled izgleda kao ubistvo, može u stvarnosti predstavljati izvršenje smrtna kazne od strane agenata organizacije (Ignjatović, Škulić, 2015: 77).

9 Antimafijaški zakon, usvojen je 13. septembra 1982. godine i predstavljao je prvi opšti nacionalni zakon (tzv. *Rognoni-La Torre*). Dotadašnje italijansko zakonodavstvo je raspolagalo samo sa jednostavnom definicijom organizovanog kriminala zasnovanom na prisustvu tri elementa: *udruživanju, organizovanoj strukturi i cilju da se vrše krivična dela*. Aktivno članstvo u mafijaškoj organizaciji ovim zakonom je definisano kao krivično delo. Osim drugačijeg definisanja bića krivičnog dela organizovanog kriminala, najvažniji i originalni elementi novog zakona bile su mere koje su se mogle preduzeti sa ciljem kontrole porekla imovine (Bulatović, 2011: 285).

10 Naime od 1982 do 1992 godine, dakle u periodu od deset godina, Italija je donela čak 114 zakona koji se neposredno ili posredno odnose na organizovani kriminal, a njihovo donošenje inicirano je zločinima mafije. (Bulatović, 2011: 284).

11 *Disposizioni contro la mafia*. legge 31 maggio 1965, n. 575, legge 13 settembre 1982, n. 646., legge 7 marzo 1996, n. 109, Legge 31 luglio 2005, n. 155.

lije¹² članom 444, u okviru dela koji reguliše posebne postupke, predviđa krivičnoprocesni institut „primene kazne na zahtev stranaka“.

Imajući u vidu napred navedeno, neminovno je navesti da se ipak javljaju poteškoće koje prate ovaj krivičnoprocesni institut, a koje su prouzrokovane „uobičajenim recidivizmom“ onih „pentita“ koji se ne mogu odupreti porivu da se vrate kriminalnoj karijeri koju su nekada prihvatili. Treba napomenuti da je ovo problem postoji i u programu za zaštitu svedoka uključujući i one u SAD (Levi, Smith, 2002: 11).

Napomenućemo još opravdanost rešenja koje egzistira u Nemačkoj, kada je u pitanju davanje povlastica licima koja sarađuju sa organima javne vlasti, gde veliku ulogu ima Zakon o prometu narkotika¹³ koji sadrži odredbu o ublažavanju kazne ili uzdržavanje od kažnjavanja, na osnovu koje sud može ublažiti kaznu prema članu 49 (1) Krivičnog zakonika¹⁴ ili odreći se kazne ako je počinilac prvi dobrovoljnim otkrivanjem svog znanja značajno doprineo otkrivanju određenog krivičnog dela. Ako je učinilac bio umešan u zločin, njegov doprinos otkrivanju dela mora se „protežati“ izvan njegovog vlastitog doprinosa zločinu. Za donošenje odluke, a u skladu sa članom 46b, stavom 2 Krivičnog zakonika Nemačke (koji predviđa doprinos otkrivanju ili sprečavanju ozbiljnih krivičnih dela), sud će posebno ceniti: prirodu i obim otkrivenih činjenica i njihovu relevantnost za otkriće ili sprečavanje krivičnog dela, vreme otkrivanja činjenica, stepen podrške dat organima krivičnog gonjenja od strane učinioca i težinu krivičnog dela na koje se odnosi njegovo otkrivanje, kao i odnos navedenih okolnosti, a uzimajući u obzir krivično delo koje je počinio i stepen krivice učinioca. Zakonik o krivičnom postupku Nemačke¹⁵, članom 257c normira mogućnost suda da u odgovarajućim slučajevima u postupku pregovara o daljem toku i o ishodu postupka (ali tom prilikom i dalje se

12 Codice di Procedura Penale, Testo coordinato ed aggiornato del D.P.R. 22 settembre 1988, n. 447, <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-di-procedura-penale>, 05.01.2019.

13 Gesetz über den Verkehr mit Betäubungsmitteln (Betäubungsmittelgesetz – BtMG), https://www.gesetze-im-internet.de/btmg_1981/BJNR106810981.html, 17.12.2018.

14 Posebne olakšavajuće okolnosti utvrđene zakonom, propisane su na sledeći način, a u slučaju da zakon zahteva ili dozvoljava ublažavanje u skladu sa ovom odredbom: „kazna zatvora u trajanju od najmanje tri godine zamenjuje kaznu zatvora do kraja života; u slučajevima zatvora na određeno vreme, ne može se izreći više od tri četvrtine zakonskog maksimalnog roka; u slučaju novčane kazne isto važi i za maksimalni broj dnevnih jedinica; svako povećanje minimalnog zakonskog roka zatvora smanjuje se na sledeći način: minimalni rok od deset ili pet godina, do dve godine; minimalni rok od tri ili dve godine, do šest meseci; minimalni rok od jedne godine, do tri meseca; u svim drugim slučajevima do zakonskog minimuma“. zatvora. German Criminal Code, Federal Law Gazette (Bundesgesetzblatt) I p. 3322, I p. 3671, I p. 3799., https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html, 17.12.2018.

15 The German Code of Criminal Procedure, *Federal Law Gazette Bundesgesetzblatt*, Part I p. 1074, 1319, 410/14 https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html 27.12.2018.

uvažava čl. 244, st. 2 kada sud u cilju utvrđivanja istine treba *ex officio* da sprovede dokazni postupak za sve činjenice i dokaze koji su bitni za donošenje odluke).

2. Rešenja prema krivičnoprocesnom zakonodavstvu Republike Srbije

Kada su u pitanju krivičnoprocesna rešenja u Republici Srbiji, a koja se odnose na predviđanje procesnog instituta koji će pružiti zaštitu licima koja će svojom „saradnjom“ sa organima krivičnog gođenjenja i sudskim organima, doprineti otkrivanju i rasvetljavanju teških oblika kriminalnih delatnosti, pre svega organizovanog kriminala, zaključuje se sledeće: ratifikacijom Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala¹⁶, Srbija je preuzela određene obaveze (a tako i potpisivanjem dugih međunarodnih akata o kojim je bili reči u prethodnom poglavlju), te je Krivičnim zakonikom iz 2001. godine predvide-la prvenstveno institut *svedoka saradnika* (koji se odnosio samo na krivična dela organizovanog kriminala). Značajno je navesti da pomenuta Konvencija¹⁷ kao jedan od najznačajnijih akata u ovoj oblasti¹⁸, članom 26 predviđa obavezu svake države potpisnice da preduzme odgovarajuće mere u cilju podsticanja lica koja učestvuju ili su učestvovala u grupama za organizovani kriminal¹⁹ kao i obavezu

16 Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopuskih protokola („Sl. list SRJ“ – Međunarodni ugovori“, br. 6/2001).

17 United Nations Convention against Transnational Organized Crime, General Assembly resolution 55/25 of 15 November 2000. <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>, 29.10.2018.

18 Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, usvojena Rezolucijom 55/25 Generalne skupštine od 15. novembra 2000. godine, i predstavlja glavni međunarodni instrument u borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Otvorena za potpisivanje od strane država članica na konferenciji održanoj u Palermu, Italija, od 12. do 15. decembra 2000. i stupila je na snagu 29. septembra 2003. Konvencija je dodatno dopunjena sa tri protokola, koji ciljaju specifične oblasti i manifestacije organizovanog kriminala: Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i decom; Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom; i Protokol protiv nezakonite proizvodnje i trgovine vatrenim oružjem, njihovim delovima i komponentama i municijom. Konvencija predstavlja veliki korak napred u borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i nalaže da države potpisnice shvate ozbiljnost problema koje ona postavlja, kao i potrebu da se podstakne i ojača bliska međunarodna saradnja u cilju rešavanja tih problema. Neke od obaveza država potpisnica jesu: inkriminisanje određenih ponašanja, odnosno uvođenje u nacionalne pravne sisteme određenih krivičnih dela iz oblasti organizovanog kriminala (učešće u organizovanoj kriminalnoj grupi, pranje novca, korupcija i sl); usvajanje novih i sveobuhvatnih okvira za ekstradiciju, međusobnu pravnu pomoć i saradnju u sprovođenju zakona i dr. <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html> 12.11.2018.

19 Član 26, st. 1 Konvencije UN predviđa sledeće: „(a) da pruže informacije koje su korisne za nadležne organe za potrebe istrage i dokaznog postupka u stvarima kao što su: identitet, priroda, sastav, struktura, lokacija ili aktivnosti grupa za organizovani kriminal; veze, uključujući međun-

razmatranja mogućnost da predvidi, u odgovarajućim slučajevima, blaže kazne za okrivljeno lice koje značajno sarađuje u istrazi ili krivičnom gonjenju u vezi sa krivičnim delom obuhvaćenim ovom konvencijom; potom, i da svaka država potpisnica razmotri mogućnost da predvidi, u skladu sa osnovnim principima svog domaćeg zakonodavstva, davanje imuniteta od krivičnog gonjenja licu koje je značajno sarađivalo u istrazi ili krivičnom gonjenju u vezi sa krivičnim delom obuhvaćenim ovom konvencijom. Zaštita tih lica će biti onakva kakva je predviđena članom 24 ove konvencije.

Prvenstveno, normativno utemeljenje krivičnoprocesnog instituta *svedoka saradnika* kao reakcija na narastući obim organizovanog kriminala, našlo je mesto u Zakoniku o krivičnom postupku²⁰ Republike Srbije iz 2001. godine kada je zakonodavac regulisao poseban procesni varijabilitet²¹ borbe protiv organizovanog kriminala – glava 29a navedenog Zakonika odnosila se na „Posebne odredbe o postupku za krivična dela organizovanog kriminala“.

Ovakvo prilagođavanje procesnog zakonodavstva organizovanim formama kriminaliteta, po pravilu je u znaku povećanja njegove represivnosti (Brkić, 2004: 187), imajući u vidu da postupak koji nije prilagođen prirodi krivičnog dela „nije sposoban“ da ostvari svoje ciljeve (Brkić, 2004: 177, 178). Ipak, „pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima“ treba da počivaju na načelu srazmernosti između procesne forme i predmeta suđenja, i to tako da u toj diferencijaciji *osnovna prava procesnih subjekata* predstavljaju graničnu liniju ispod koje se ne sme ići na uprošćavanje procesne forme, naročito što se stvara mogućnost sumnje njihove zloupotrebe, o čemu se mora voditi računa pri njegovom normiranju (Bejatović, 2013: 21).

arodne veze, sa drugim grupama za organizovani kriminal; krivična dela koja su grupe za organizovani kriminal izvršile ili mogu da izvrše; (b) da pruže faktičku, konkretnu pomoć nadležnim organima koja može da doprine da grupe za organizovani kriminal budu lišene njihovih resursa ili dobiti od kriminala.“

20 Zakonik o krivičnom postupku, („Službeni list SRJ“, broj 70/2001, 68/2002). Vid. i Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku („Sl. glasnik RS“, br. 85/2005).

21 Prepoznavanjem značaja borbe protiv ovakvog načina ugrožavanja osnovnih društvenih i državnih temelja, te dajući poseban značaj, postavlja se u teoriji pitanje *da li je krivični postupak za organizovani kriminal, posebna procesna forma ili procesni varijabilitet?* Međutim, evidentno je da u ovom slučaju postoji osobenost procesnog objekta kada su u pitanju krivična dela organizovanog kriminala (težina krivičnog dela i društvena opasnost), međutim nedostaje drugačija procesna struktura, već dolazi samo do promene određenih odredaba o procesnim subjektima i procesnim radnjama, te se zaključuje da krivični postupak za dela organizovanog kriminala u Srbiji ne predstavlja posebnu procesnu formu, već procesni varijabilitet koji karakteriše specifičan osnov, ali nema za posledicu specifičnu strukturu postupka. (Lukić, 2008: 83). Posebne procesne forme odlikuju se posebnim osnovom i posebnom strukturom, gde se pod posebnim osnovom podrazumevaju odlučujući razlozi njihovog stvaranja – reč je o osobenostima procesnih objekata i držanju procesnih subjekata (Brkić, 2004, 167).

Naime, institut svedoka sardnika u borbi protiv organizovanog kriminala nastao je tokom sedamdesetih godina i poznat je pod imenom „*collaborator of/with justice*“ ili popularno u italijanskom žargonu „*pentito*“ (pokajnik). Odnosio se na mogućnost da jednom ili većem broju članova organizovane kriminalne grupe bude oprošteno suđenje, ili dalje izdržavanje kazne za davanje „korisnih informacija“ koje mogu pomoći u rasvetljavanju kriminalnog slučaja (Ćirić, 2008: 282)²², što je od posebnog značaja imajući u vidu da se građani retko pojavljuju kao svedoci u postupku, upravo iz straha za svoju bezbednost i bezbednost članova svoje porodice (Milošević, 2005: 23). Tako ovaj institut (koji se u pojedinim zemljama naziva i „krunski svedoci“) predstavlja „posebno stimulisane procesne transformacije okrivljenog u svedoka“²³ (Ignjatović, Škulić: 2010, 306; Škulić, 2015, 207-208). Reč je o jednoj vrsti „sudskog oprosta“ na osnovu sporazuma koji je organ gonjenja mogao postići sa okrivljenim da bi omogućio ili olakšao krivično gonjenje u datom slučaju (Vasiljević, Grubač, 2010: 987-988).

Međutim, sa druge strane postoji mišljenje da iskazi svedoka sardnika imaju manji dokazni kredibilitet u poređenju sa iskazima ostalih svedoka, a imajući u vidu činjenicu da se oni na neki način „nagrađuju“ za saradnju sa sudom, što ih može motivisati da „terećenjem drugog“ olakšaju sopstveni položaj u postupku (Bajović, 2006: 1178). No, treba imati u vidu da iskaz svedoka saradnika treba ceniti kao i svaki drugi iskaz, odnosno dokaz koji je izveden na galvnom pretresu, te on podleže istoj zakonskoj proceduri i upotrebi istog logičkog instrumentarijuma kao i za svaki drugi dokaz.²⁴

22 „Ovaj institut je prvi put upotrebljen u slučaju italijanskog mafijaša *Tomasa Buskete* koji je na tzv. *maxi trial* (1986-1987) bio optužen i osuđen za dvostruko ubistvo i švercovanje narkotika, ali kasnije je pristao da sarađuje sa istražnim organima što je i dovelo do gore pomenutog *maksi trial*-a, kada je bilo doneto 360 osuđujućih presuda. Po završetku suđenja, *Busketa* je oslobođen od daljih optužbi i preseljen u SAD gde mu je promenjen identitet i gde je uključen u program zaštite svedoka“ (Ćirić, 2008: 282).

23 *Ratio legis* omogućavanja takvog „procesnog preobražaja“ okrivljenog u svedoka, temelji se na dve polazne tačke: 1) bez lica koja su aktivno bila uključena u delovanje određenih kriminalnih organizacija praktično da je nemoguće doći do neophodnih dokaza; 2) na stanovištu da je za društvo bolje da se jedan broj „manjih“ krivaca, ili manje opasnih učinilaca krivičnih dela (a koji ipak nisu bili dominantni generatori kriminalnog delovanja određene organizacije), svesno ne obuhvati krivičnopравnom represijom, ali pod uslovom da svojom kooperativnošću u krivičnom postupku protiv drugih, mnogo opasnijih učinilaca krivičnih dela presudno doprinesu uspehu dokazivanja (Ignjatović, Škulić, 2010: 306; Škulić, 2015: 207-208).

24 Presuda Apelacionog suda u Beogradu – Odeljenja za ratne zločine, br. Kž1 PO2-1/2010 od 14,15, 16, 17, 18, 21 i 23. Juna 2010. godine – Presuda Okružnog suda u Beogradu – Veća za ratne zločine K.V. br. 4/2006 od 12. marta 2009. godine), Bilten Apelacionog suda u Beogradu, broj 1/2010, Inter-mex. Iz navedenih presuda, zaključuje se još da načelo slobodnog sudijskog uverenja u oceni dokaza nije ograničeno kod ocene iskaza svedoka sardnika, niti postoji obaveza da određene činjenice utvrđuje isključivo određenom vrstom dokaza jer u suprotnom, kada bi iskazi svedoka saradnika uvek

Pozitivno krivičnoprocesno rešenje predviđa tri vrste sporazumevanja javnog tužioca i okrivljenog, odnosno: sporazum o priznanju krivičnog dela (čl. 313), sporazum o svedočenju okrivljenog (čl. 320) i sporazum o svedočenju osuđenog (čl. 327). Sporazum o svedočenju okrivljenog samo je varijanta „za dobijanja kooperativnog svedoka“ i predstavlja osnov da se iskaz okrivljenog lica iskoristi kao dokaz optužbe protiv drugih optuženih lica (Škulić, 2013: 23; Bejatović, 2013: 17). Odnosno, predstavlja samo drugačije nomotehničko regulisanje instituta svedoka saradnika (Bejatović, 2013: 17).

2.1. Sporazum o svedočenju okrivljenog za krivična dela organizovanog kriminala

Zakonik o krivičnom postupku članom 320 predviđa Sporazum o svedočenju okrivljenog, čiji osnov predstavljaju sledeće karakteristike: 1) zaključuje se između *javnog tužioca* i okrivljenog za krivična dela iz člana 162, st. 1, t. 1 Zakonika (odnosno samo za ona dela za koje postupaju javno tužilaštvo posebne nadležnosti).²⁵ Ovim rešenjem, u odnosu na nekadašnji institut „svedoka saradnika“ sporazum o svedočenju okrivljenog javni tužilac može zaključiti *za bilo koje krivično delo*, odnosno nezavisno da li se okrivljeni tereti za neko delo iz člana 162, st. 1, t. 1 ili neko drugo krivično delo. (Bejatović, 2012: 114-115; Tatalović, 2014: 50). Ovo ne treba mešati sa pravilom da se sam sporazum o svedočenju može odnositi jedino na krivično delo koje spada u delokrug tužilaštva posebne nadležnosti, jer „okrivljeni može da bude okrivljeni saradnik samo u takvom krivičnom postupku“, ali se on sam može teretiti za krivično delo te vrste ili za bilo koje drugo krivično delo (Škulić, 2015: 429). Ovakvo rešenje može dovesti u praksi do određenih teškoća²⁶ i pored toga što je imanentna volja zakonodavca da pojača borbu protiv ovih

i apsolutno predstavljali neprocenjivu istinu, tada bi izostala potreba za dokaznim postupkom i izvođenjem dokaza i njihovom ocenom i u suštini bi se derogiralo neko od najvažnijih načela krivičnog postupka, kao što su slobodna ocena dokaza, načelo kontraiktornosti postupka ...“

25 Zakon o javnom tužilaštvu („Sl. glasnik RS“, br. 116/2018, 404/2009, 101/2010, 78/2011 – dr. zakon, 101/2011, 38/2012 – odluka US, 121/2012, 101/2013, 111/2014 – odluka US, 117/2014, 106/2015 i 63/2016 – odluka US), u čl. 13, st. 2 propisuje da su tužilaštva posebne nadležnosti Tužilaštvo za organizovani kriminal, kao i Tužilaštvo za ratne zločine, dok Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, („Sl. glasnik RS“, br. 94/2016 i 87/2018 – dr. zakon) precizira krivična dela u odnosu na koja postupaju Tužilaštvo za organizovani kriminal.

26 U ovom slučaju postavlja se nekoliko pitanja: *prvo*, koji javni tužilac zaključuje sporazum o svedočenju sa okrivljenim (kod ovog pitanja izvestan problem jeste što okrivljeni sklapa sporazum sa javnim tužiocem u postupku koji se protiv njega vodi za drugo krivično delo, te da to nije isti javni tužilac pred kojim će okrivljeni davati svoj svedočki iskaz za krivična dela iz posebne nadležnosti,

organizovanih oblika kriminalne delatnosti. Međutim, „nezavisno od toga za koje se krivično delo tereti, okrivljeni saradnik svedoči pred sudom posebne nadležnosti i tokom svedočenja njegov položaj zasniva se na procesnim pravilima koja se inače odnose na prava i dužnosti svedoka“, s tim što, kada je reč o pravima postoje izvesna ograničenja²⁷ (Knežević, Đukić, 2017: 438). 2) Vreme zaključenja sporazuma – od donošenja naredbe o sprovođenju istrage do završetka glavnog pretresa²⁸; 3) potpuno priznanje okrivljenog da je učinio krivično delo, gde se „potpuno priznanje“ odnosi na ono krivično delo koje se okrivljenom saradniku stavlja na teret; 4) princip srazmernosti, odnosno *uslov celishodnosti* (Škulić, Bugarški, 2015: 409) – neophodno je da je značaj njegovog iskaza za otkrivanje, dokazivanje ili sprečavanje krivičnog dela iz člana 162, stav 1, tačka 1 ovog zakonika *pretežniji od posledica krivičnog dela koje je učinio*, gde procesna ispunjenost ovog uslova predstavlja pitanje *de facto*, gde će se odluka javnog tužioca zasnivati s jedne strane, na poređenju „koristi“ koje društvo ima od iskaza okrivljenog i značaja takvog iskaza za obezbeđivanje osuđujuće presude protiv jednog ili više izvršilaca krivičnih dela iz člana 162 st 1 t 1, i s druge strane, od osude samog okrivljenog saradnika zbog krivičnog dela koje je on učinio (Ilić i dr., 2014: 771); 5) „ograničenje“ lica koja mogu biti predložena za zaključenje sporazuma – *ne može se predložiti okrivljeni za kojeg postoji osnovana sumnja da je organizator kriminalne grupe*, što je u skladu sa principima pravičnosti, a imajući u vidu da „doprinos“ takvog lica u borbi protiv posebno teških oblika kriminala nikada ne može biti veći od „zla koje je on

te je o reč o dva posebna postupka koja su razdvojena, što zahteva izrazitu saradnju i koordinaciju između ovih organa gonjenja. Stoga, najbolje rešenje u ovakvoj situaciji jeste da dođe do spajanja ovih krivičnih postupaka); *drugo pitanje* odnosi se na nadležnost suda koji odlučuje o prihvatanju ili odbijanju sporazuma (koje je direktno vezano sa prethodnim pitanjem); *treće pitanje*, koje je prilično delikatan, proizlazi iz činjenice da ovde može biti reči o dva javna tužioca koji gone različite okrivljene u različitim postupcima (naime, kako bi inače tužilac posebne nadležnosti znao za lice sa kojim bi trebalo zaključiti sporazum, a koji je okrivljeni u nekom drugom krivičnom postupku, te da bi njegov iskaz imao potencijalni značaj; odgovor na ovo pitanje nije lako dati, ali ovaj problem bi se mogao rešiti na način da javni tužilac pred kojim se vodi krivični postupak za neko drugo krivično delo, može iz samog predmeta saznati da bi lice moglo svedočiti u postupku pred tužilaštvom posebne nadležnosti, dok sa druge strane, ovaj problem je moguće rešiti „pravilima hijerarhije“ shodno kojim viši javni tužilac vrši nadzor nad radom nižih javnih tužilaca, te bi na taj način mogao doći do saznanja za okrivljenog koji bi mogao biti okrivljeni saradnik) (Škulić, 2015: 431-432).

- 27 Navedena ograničenja odnose se na nemogućnost pozivanja na pogodnost oslobođenja od dužnosti svedočenja (čl. 94, st. 1) i oslobođenja od dužnosti odgovaranja na pojedina pitanja (čl. 95, st 2). Ovakvo rešenje zakonodavca, koje je važno i za nekadašnji institut svedoka saradnika, u potpunosti je opravdano, imajući u vidu da kod okrivljenog saradnika, ipak preovlađuju osobine okrivljenog kao glavnog krivičnoprocesnog subjekta, te da bi davanje i ovakvih pogodnosti, obesmisliло ovaj procesni institut.
- 28 Treba imati na umu da ukoliko je reč o dva odvojena postupka, a postupak u kojem bi okrivljeni trebalo da svedoči bude ranije okončan od postupka koji se vodi protiv okrivljenog, ovaj rok će biti faktički skraćen (Ilić i dr., 2014: 772).

sam počinio“, kao i da se na strani ovog lica nalazi njaveći stepen odgovornosti; 6) obavezna odbrana prilikom zaključenja sporazuma (čl. 74, st 8) – da bi sporazum bio pravno validan sud mora da bude uveren da ga je okrivljeni, ne samo dobrovoljno zaključio, već da je prilikom zaključenja imao stručnu pomoć koja je bila neophodna za razumevanje značaja i posledica sporazuma, kao i zbog otklanjanja sumnje da je na okrivljenog vršen nedozvoljen uticaj prilikom pregovora o zaključenju sporazuma i prilikom njegovog samog zaključenja (Ilić i dr., 2014: 771; Knežević, Đukić, 2017: 439-440.); 7) pre zaključenja sporazuma okrivljeni će samostalno i svojeručno, na poziv javnog tužioca (koji ne može biti duži od 30 dana) *što detaljnije i potpunije, istinito opisati sve što zna o krivičnom delu povodom kojeg se vodi postupak i o drugim krivičnim delima iz člana 162, st. 1, t. 1 Zakonika.*²⁹ Zakonik dalje propisuje sadržaj sporazuma članom 321³⁰, gde treba prvobitno navesti da sporazum mora da sadrži opis krivičnog dela koje je predmet optužbe imajući na umu da pored obaveze svedočenja o svemu što mu je poznato kada je reč o krivičnim delima iz člana 162, st. 1, t. 1, okrivljeni u potpunosti priznaje izvršenje krivičnog dela zbog kojeg se protiv njega vodi postupak, što znači da ovaj sporazum sadrži nekoliko izjava – a) u potpunosti priznanje krivičnog dela povodom kojeg se vodi postupak, b) izjavu da će dati iskaz o svemu što mu je poznato o jednom ili više krivičnih dela iz čl. 162, st. 1, t. 1 i v) da neće ništa prećutati (reč je o izjavi kojom se okrivljeni obavezuje da će o ovim delima svedočiti u postupku pred sudom koji se vodi protiv jednog ili više izvršilaca ovog krivičnog dela) (Ilić i dr., 2014: 773); 8) nadležne organe za odlučivanje o sporazumu u zavisnosti od momenta kada se zaključuje, članom 322³¹, gde je značajno navesti da se iz zakonske

29 Dalje, Zakonik predviđa da „Nepismeni okrivljeni diktiraće preliminarne iskaz u aparat za snimanje glasa. Sporazum o svedočenju se sačinjava u pisanom obliku i podnosi se sudu do završetka glavnog pretresa. Uz sporazum se prilaže i zapisnik o iskazu koji je okrivljeni dao u skladu sa stavom 5. ovog člana“.

30 „Sporazum o svedočenju okrivljenog sadrži: 1) opis krivičnog dela koje je predmet optužbe; 2) izjavu okrivljenog da u potpunosti priznaje krivično delo, da će dati iskaz o svemu što mu je poznato o krivičnom delu iz člana 162. stav 1. tačka 1) ovog zakonika i da ništa neće prećutati, da je upozoren na dužnosti iz člana 95. stav 1. i člana 96. ovog zakonika i pogodnosti iz tačke 3) ovog stava, da se ne može pozivati na pogodnost oslobođenja od dužnosti svedočenja (član 94. stav 1.) i oslobođenja od dužnosti odgovaranja na pojedina pitanja (član 95. stav 2.); 3) sporazum o vrsti i meri ili rasponu kazne ili druge sankcije koja će biti izrečena, o oslobođenju od kazne ili o obavezama javnog tužioca da odustane od krivičnog gonjenja okrivljenog u slučaju davanja iskaza na glavnom pretresu u skladu sa obavezama iz tačke 2) ovog stava; 4) sporazum o troškovima krivičnog postupka, o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom i o imovinskopравnom zahtevu, ukoliko je podnet; 5) izjavu o odricanju stranaka i branioca od prava na žalbu protiv odluke kojom je sud u potpunosti prihvatio sporazum; 6) potpis stranaka i branioca. Pored podataka navedenih u stavu 1. ovog člana, sporazum o svedočenju može sadržati i sporazum u pogledu imovine proistekle iz krivičnog dela koja će biti oduzeta od okrivljenog“.

31 „O sporazumu o svedočenju okrivljenog odlučuje sudija za prethodni postupak, a ako je sporazum podnet sudu nakon potvrđivanja optužnice odluku donosi predsednik veća. Rešenje o odbacivan-

odredbe (kako čl. 322 ni u jednom stavu ne upućuje na čl. 315, st. 3) da se javnost sa ročišta na kojem se odlučuje o sporazumu o svedočenju okrivljenog ne isključuje, no bez obzira na to da je reč o ročištu na kojem okrivljeni saradnik ne svedoči, nego se samo odlučuje o sporazumu, javnost bi trebala biti isključena (s obzirom na to da se ovaj sporazum sklapa u onim postupcima koji su mnogo komplikovaniji i teži u odnosu na zaključenje sporazuma o priznanju krivičnog dela) (Knežević, Đukić, 2017: 442); 9) uslove za prihvatanja sporazuma od nadležnog sudskog organa, članom 323³²; 10) slučajeve u kojima se sporazum odbija, članom 324³³; 11) postupak i način ispitivanja svedoka saradnika, članom 325³⁴; 12) vezanost suda za odluku o prihvatanju sporazuma, članom 326³⁵.

Imajući u vidu napred navedeno, zaključuje se da prema pozitivnom pravnom krivičnoprocesnom rešenju, sporazum o svedočenju okrivljenog predstavlja način na koji okrivljeni dobija status okrivljenog saradnika, što je drugi zakonski izraz za nekadašnji termin „svedoka saradnika“. Naime i sada se radi o licu koje ima odgovarajući „hibridni“ procesni karakter, te poseduje kako određena procesna svojstva okrivljenog, tako i procesna svojstva koja su karakteristična za svedoka.³⁶ Ipak je težište na procesnom svojstvu okrivljenog (imajući u vidu da je

ju, prihvatanju ili odbijanju sporazuma o svedočenju okrivljenog donosi se na ročištu na koje se pozivaju javni tužilac, okrivljeni i branilac. Prilikom donošenja rešenja o odbacivanju sporazuma o svedočenju okrivljenog shodno se primenjuju odredbe člana 316. ovog zakonika“.

- 32 „Sud će rešenjem prihvatiti sporazum o svedočenju okrivljenog, ako utvrdi: 1) da je okrivljeni svesno i dobrovoljno pristao da svedoči pod uslovima predviđenim članom 321. stav 1. tačka 2) ovog zakonika; 2) da je okrivljeni u potpunosti svestan svih posledica zaključenog sporazuma, a posebno da se odriče prava na ulaganje žalbe protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma; 3) da je kazna ili druga sankcija ili mera, oslobođenje od kazne ili odustanak javnog tužioca od krivičnog gonjenja predložen u skladu sa odredbama ovog zakonika ili krivičnog zakona“.
- 33 „Sud će rešenjem odbiti sporazum o svedočenju okrivljenog ako utvrdi: 1) da postoje razlozi iz člana 338. stav 1. ovog zakonika; 2) da nije ispunjen jedan ili više uslova iz člana 323. ovog zakonika. Kada rešenje iz stava 1. ovog člana postane pravnosnažno, sporazum o svedočenju i svi spisi u vezi sa njim uništavaju se u prisustvu sudije (član 322. stav 1.) koji je doneo rešenje i o tome se sastavlja zapisnik. Sudija iz stava 2. ovog člana ne može učestvovati u daljem toku postupka“.
- 34 „Okrivljeni saradnik je dužan da govori istinu i da ne prećuti ništa što mu je o predmetu suđenja poznato. Okrivljeni saradnik se ispituje nakon saslušanja optuženih i nakon ispitivanja se udaljava iz sudnice“.
- 35 „Rešenje o prihvatanju sporazuma o svedočenju okrivljenog obavezuje prvostepeni i sud pravnog leka prilikom donošenja odluke o krivičnoj sankciji, o troškovima krivičnog postupka, o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, o imovinskopravnom zahtevu i o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, pod uslovom da je okrivljeni saradnik u potpunosti ispunio obaveze iz sporazuma. Sud će staviti van snage rešenje o prihvatanju sporazuma i postupiti u skladu sa članom 324. st. 2. i 3. ovog zakonika: 1) ako okrivljeni saradnik nije ispunio obaveze iz sporazuma; 2) ako javni tužilac pokrene istragu protiv okrivljenog saradnika ili sazna za raniju osuđivanost i podnese predlog sudu za stavljanje van snage sporazuma“.
- 36 Osnovna razlika između svedoka i okrivljenog saradnika jeste što se u odnosu na okrivljenog saradnika *donosi odgovarajuća presuda*, bez obzira na to da li je osuđujuća (kada mu se kaz-

reč o licu koje se krivično goni) (Škulić, Bugarski, 2015: 408). Navedena razlika proizišla je iz uverenja zakonodavca da je dosadašnje mešanje svojstva okrivljenog i svedoka stvaralo značajne poteškoće u praksi (Ilić i dr., 2014: 770). Najviše polemike izazvalo je već navedena procesna norma koja se odnosi na zaključivanje sporazuma sa okrivljenim koji ne mora biti okrivljen u postupku za krivično delo iz posebne nadležnosti. Takvo procesno rešenje može dovesti do dve različite situacije. Prva, koja nije sporna, budući da se tereti za neko od krivičnih dela iz „posebne nadležnosti“, te se sporazum sklapa sa licem koje je okrivljeno u istom postupku u kojem će njegov iskaz biti korišćen. U drugoj, sporazum se sklapa sa okrivljenim protiv koga se vodi drugi krivični postupak u odnosu na onaj u kojem će svedočiti. Specifičnost u drugoj situaciji je ta da javni tužilac koji s okrivljenim sklapa sporazum, nije isti onaj javni tužilac koji koristi iskaz svedoka u postupku koji se vodi protiv učinioca krivičnog dela organizovanog kriminala. Pored toga, u ovakvoj situaciji i odluku o prihvatanju sporazuma kao i sve dalje odluke koje iz ove proističu donosi, ne sud pred kojim okrivljeni svedoči na osnovu sporazuma, već sud pred kojim se protiv okrivljenog inače vodi krivični postupak³⁷. Međutim, u navedenoj situaciji, sud pred kojim okrivljeni treba da da iskaz može, ukoliko nađe da postoje uslovi iz člana 30 Zakonika, doneti odluku o spajanju postupka te se na taj način navedene procesne poteškoće mogu u najvećoj meri otkloniti (Ilić i dr., 2014: 769; Knežević, Đukić, 2017: 436), te se zaključuje da bi rešenje o spajanju krivičnog postupka zapravo bilo najadekvatnije i procesno najlogičnije (Škulić, 2015: 429).

Imajući u vidu sve napred navedeno, naročito određene nelogičnosti i procesne teškoće ovog instituta, ne čudi podatak, da je u periodu od 2012. godine, zaključno sa 2018. godinom, između Tužilaštva za organizovani kriminal i okrivljenog zaključeno svega 3 sporazuma o svedočenju okrivljenog, gde su sva tri prihvaćena od suda,³⁸ što je, mora se priznati, u odnosu na vremenski period, veoma mali broj sporazuma, te se i postavlja pitanje njegove svrsishodnosti.

na na odgovarajući način ublažava), ili odbijajuća, ako je javni tužilac odustao od krivičnog gonjenja (Škulić, Bugarski, 2015: 408). Imajući u vidu napred navedeno, sasvim je opravdano što se zakonodavac nakon zakonodavne reforme opredelio za pojam okrivljeni saradnik, u odnosu na nekadašnje, primarno, krivičnoprocesno rešenje koje je predviđalo pojam svedoka saradnika.

37 Problem koji ovde nastaje jeste taj što sudija pred kojim se vodi postupak donosi odluku o sporazumu, ali se postavlja pitanje, na koji način će taj sud odlučivati o materijalnom uslovu da okrivljeno lice postane okrivljeni saradnik, odnosno daje iskaz okrivljenog saradnika za otkrivanje, dokazivanje ili sprečavanje krivičnog dela organizovanog kriminala, pretežniji od posledica krivičnog dela koji je učinio okrivljeni saradnik. Na koji način sud, pred kojim se ne vodi postupak za krivično delo organizovanog kriminala, tu okolnost uopšte mogao i da ceni? (Škulić, 2015: 431).

38 Podatak dobijen od strane Javnog tužilaštva za organizovani kriminal dana 01.02.2019. godine, broj akta: bez broja.

3. Zaključak

Borba protiv savremenih oblika kriminalne delatnosti svakako iziskuje posebne procesne varijabilite prilagođene njihovim karakteristikama i posledicama. Da se neminovno nameće potreba za navedenim, svedoči pravno regulisanje određenih procesnih instituta na međunarodnom nivou koji u svom osnovu imaju težnju ka dolaženju do „čelnih ljudi“, vrha piramide kriminalnih organizacija, čije delatnosti urušavaju sve sfere društveno-ekonomskog i državnog poretka. Reč je o institutu tzv. krunskog svedoka, pentita, svedoka saradnika, okrivljenog saradnika, kojima se davanjem povlastica za svedočenje, nastoji doći upravo do lica koja imaju najveći stepen odgovornosti u okviru „kriminalnog lanca“.

Iako je u određenim vremenskim razdobljima široko kritikovan, ovakav institut, (imajući u vidu da se davanjem povlastica okrivljenom, u vidu oslobođenja od krivičnog gonjenja, ublažavanja kazne, ili pak oslobođenja od kazne, u cilju otkrivanja drugih „odgovornijih“ okrivljenih lica, u odnosu na koje će se doneti osuđujuća sudska odluka, stvara pogodno tle za davanje lažnog svedočenja) danas je ipak široko prihvaćen, s obzirom na to da je za takva krivična dela veoma teško, ili gotovo nemoguće doći do dokaza i procesuiranja odgovornih lica, što dodatno otežava sprega kriminalnih organizacija sa državnom vlasti.

Prvo krivičnoprocesno rešenje koje se odnosilo na pojačanu borbu protiv organizovanog kriminala u Srbiji s početka XXI veka, bio je institut svedoka saradnika, koji je do danas pretrpeo procesnu transformaciju u okrivljenog saradnika. Naime, zakonodavac je svesno i opravdano ograničio mogućnost zaključivanja ovog sporazuma opredeljujući se za one oblike kriminlanog delovanja sa najvišim stepenom društvene opasnosti i degradacije osnovnih temelja državnog poretka, ali je odnosu na nekadašnje rešenje (svedoka saradnika) učinio i korak dalje odredbom da ovaj sporazum može zaključiti javni tužilac sa okrivljenim za bilo koje krivično delo, što imajući u vidu stavove iznete u radu, stvara određene procesne teškoće. Jasno je da je zakonodavac u svojoj težnji za borbom protiv organizovanog kriminala „ostao nedorečen“ budući da postoje određeni procesni nedostaci, koji otežavaju njegovu primenu i koji se teško prevazilaze u praksi, prvestveno imajući u vidu podatak o zaključenim sporazumima od strane Tužilaštva za organizovani kriminal i okrivljenog, koji je iznet u radu.

S tim u vezi, *de lege ferenda*, bilo bi poželjno da prilikom procesne reforme, zakonodavac preciznije podeli nadležnost između organa pravosuđa, kako bi ovaj procesni institut ostvario svoju potpunu svrhu u praksi, te, između ostalog, da jasno predvidi sprovođenje jedinstvenog krivičnog postupka, kako bi finalna odluka bila zasnovana na ostvarenim celokupnim i suštinskim uvidom u predmet/e postupka.

Literatura:

- Abadinsky, H. (2012) *Organized crime*, Tenth Edition, St. John's University, https://books.google.rs/books?hl=sr&lr=&id=HcoKAAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR3&dq=organized+crime+prohibition&ots=w31jleQTvm&sig=m1Y-cG1ccZmFhb8VHN4a2hvb0Csw&redir_esc=y#v=onepage&q=organized%20crime%20prohibition&f=false, 17.12.2018.
- Alschuler, W. A. (1979) Plea Bargaining And its History, *Columbia Law Review*, vol. 79, no. 1, pp. 1-43.
- Alschuler, W. A. (1968) The Prosecutor's Role in Plea Bargaining, *The University of Chicago Law Review*, Vol. 36:50, pp. 50-112.
- Bajović, V. (2006) Položaj i zaštita svedoka saradnika, *Pravni život*, broj: 9/2006, str. 1177-1189.
- Bejatović, S. (2013) *Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona*, Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Misija OEBS u Srbiji, str. 11-31.
- Bejatović, S. (2012) Sporazum o priznanju krivice: novi ZKP Srbije i regionalna komparativna analiza, *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva*, Misija OEBS u Srbiji, str. 102-119.
- Bibas, S. (2012) Incompetent Plea Bargaining and Extrajudicial Reforms, *Public Law and Legal Theory Research Paper Series Research Paper No. 13-12*, University of Pensilvania, pp. 150-176.
- Bugarski, T. (2014) *Dokazne radnje u krivičnom postupku*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Bulatović, A. (2009) Italijanska iskustva u borbi protiv organizovanog kriminala, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, broj: 1-2/2011, str. 279-290.
- Brkić, S. (2009) Krivičnoprocesna reforma u Srbiji 2009. godine i ustanova zaštite svedoka, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, broj: 2/2009, str. 311-332.
- Brkić, S. (2004) *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Codice di Procedura Penale, Testo coordinato ed aggiornato del D.P.R. 22 settembre 1988, n. 447, <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-di-procedura-penale>, 05.01.2019
- Ćirić, J. (2008) Svedok saradnik, *Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, Od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme*, Institut za uporedno pravo Beograd.

- Feješ, I. (2012) Američki model nagodbe u krivičnom postupku, posebno meki njeni negativni aspekti, *Zbornik radova pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 4, str. 119-143.
- Finklea, J. (2000) Leniency in Exchange for Testimony: Bribery or Effective Prosecution?, *Indiana Law Review*, no. 3, pp. 957-989.
- Flanagan, F. J. (1981) Compelled Immunity for Defense Witnesses: Hidden Costs and Questions, *Notre Dame Law Review*, no. 3, p. 462.
- Grubač, M. (2009) Organizovani kriminal u Srbiji, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 4/2009, str. 701-709.
- Ignjatović, Đ.; Škulić, M. (2010) *Organizovani kriminalitet*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Ilić, P. G.; Majić, M.; Beljanski, S.; Trešnjev, A. (2015) *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.
- Krstajić, V. (2012) Sporazum o priznanju krivičnog dela, *Bilten Vrhovnog kasacionog suda*, Beograd, broj: 2/2012, str. 54-72.
- Knežević, S.; Đukić, M. (2017) Sporazum o svedočenju okrivljenog u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije, *Zbornik radova „Nacionalno i međunarodno pravo – aktuelna pitanja i teme“*, Kosovska Mitrovica, broj: 1/2017, str. 429-442.
- Lukić, T. (2008) *Posebnosti krivičnog postupka za organizovani kriminal, terorizam i korupciju*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Lukić, T. (2010) Borba protiv pranja novca i finansiranja terorizma u Republici Srbiji, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 2/2010, str. 197-215.
- Levi, M.; Smith, A. (2002) A comparative analysis of organised crime conspiracy legislation and practice and their relevance to England and Wales, *Research Development and Statistics Directorate Home Office Online Report*, no. 17/02.
- Milošević, M. (2005) Legislativni i praktični aspekti zaštite svedoka u krivičnom postupku, *Bezbednost*, broj: 1/2005, str. 19-34.
- Martinez, S. (1999) Bargaining for Testimony: Bais of Witnesses who Testify in Exchange for Leniency, *Cleveland State Law Review*, Vol. 47:141, 1999, p. 142.
- Perroni, A. S.; McNutt, J. M. (1994) Criminal Contingency Fee Agreements: How Fair are They? *UALR Law Journal*, Vol. 16, no. 2/1994, pp. 211-231.
- Simivić, M.; Šikman, M. (2018) Krivičnoprocesne radnje u suzbijanju teških oblika kriminaliteta, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, broj: 1/18, str. 9-31.
- Stajić, Lj.; Lazić, R. (2015) *Uvod u naciobalnu bezbednost*. Beograd: Službeni glasnik.

- Shelley, I. L. (1994) Post- Soviet Organized Crime: Implications for the Development of the Soviet Successor States and Foreign Countries, *The National Council for Soviet and East European Research*, Washington, pp. 1-19.
- Škulić, M. (2014) Odnos organizovanog kriminaliteta u krivičnom pravnom smislu i saučesništva, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 3/2014, str. 1-26.
- Škulić, M. (2015) *Organizovani kriminalitet – pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Škulić, M. (2013) Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Misija OEBS u Srbiji*, str. 67-87.
- Škulić, M.; Bugarski, T. (2015) *Krivično procesno pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Škulić, M. (2013) Novi Zakonik o krivičnom postupku – očekivanja od primene, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/2013, str. 9-48.
- Tatalović, Z. (2014) Zaštita svedoka u postupcima za krivična dela, *Bilten vrhovnog kasacionog suda*, Beograd, broj: 3, str. 43-58.
- Vasiljević, T.; Grubač, M. (2010) *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.

Propisi:

- Krivični zakonik, Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.
- Zakonik o krivičnom postupku, Službeni list SRJ, broj 70/2001, 68/2002.
- Zakonik o krivičnom postupku, Sl. Glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.
- Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Sl. glasnik RS, br. 113/2017.
- Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, Sl. glasnik RS, br. 85/2005.
- Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopuskih protokola, Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 6/2001.
- Zakon o javnom tužilaštvu („Sl. glasnik RS“, br. 116/2018, 404/2009, 101/2010, 78/2011 – dr. zakon, 101/2011, 38/2012 – odluka US, 121/2012, 101/2013, 111/2014 – odluka US, 117/2014, 106/2015 i 63/2016 – odluka US).
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, Sl. glasnik RS, br. 94/2016 i 87/2018 – dr. zakon.

Ostali izvori:

- Bilten Apelacionog suda u Beogradu, broj 1/2010, *Intermex*.
- Disposizioni contro la mafia. legge 31 maggio 1965, n. 575, legge 13 settembre 1982, n. 646., legge 7 marzo 1996, n. 109, Legge 31 luglio 2005, n. 155, <http://www.stranieriinitalia.it/briguglio/immigrazione-e-asilo/2008/aprile/legge-575-1965.html>, 28.12.2018.
- Federal rules of Criminal Procedure, The Comittee on the Judiciary House of representatives, U.S. GOVERNMENT PUBLISHING OFFICE WASHINGTON, 2015. https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_criminal_procedure_dec._1_2015_0.pdf, 02.12.2018.
- German Criminal Code, Federal Law Gazette (Bundesgesetzblatt) I p. 3322, I p. 3671, I p. 3799., https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html, 17.12.2018.
- German Code of Criminal Procedure, *Federal Law Gazette Bundesgesetzblatt*, Part I p. 1074, 1319, 410/14 https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html 27.12.2018.
- La presunzione nella cultura del processo penale, “Avanguardie” sistematiche e radici storico-comparatistiche, <https://www.giappichelli.it/media/catalog/product/excerpt/9788892106741.pdf>, 22.12.2018.
- Organized Crime Control Act.” Dictionary of American History. *Encyclopedia.com*. <https://www.encyclopedia.com/history/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/organized-crime-control-act>, 27.11.2018.
- <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>, 12.11.2018.
- United Nations Convention against Transnational Organized Crime, General Assembly resolution 55/25 of 15 November 2000. <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>, 29.10.2018.

Katarina ŽIVANOVIĆ

Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia

Faculty of Law University of Novi Sad, PhD student

AGREEMENT ON WITNESSING OF THE DEFENDANT FOR CRIMINAL OFFENSES OF ORGANIZED CRIME

*The standardization of criminal procedural institutes, which actually reflect specific process variables, is a necessary prerequisite for a successful and effective fight against increasingly growing organized forms of criminal activity. Bearing in mind the gravity or the inability to detect such activities as well as finding the key evidence or the prevention of such criminal activity, it is completely justified to find criminal procedural solutions that will adequately address these challenges. Therefore, in this paper, an agreement on the witnessing of the defendant for the criminal offenses of organized crime as an aspect of the *lex specialis* for criminal offenses of organized crime will be presented, and it first “entered” the domestic law as an “associate witness” process institute. Through an overview of the fundamental and historical characteristics of organized crime, the views on the justification of the use of this kind of process institute, the presentation of positive domestic and comparative law solutions, the author will strive to elucidate the shortages of the agreement in question, as well as what should be done to fully integrate it in practice, given its rare application at the Prosecutor’s Office for Organized Crime.*

Key words: *organized crime; associate witness; agreement on witnessing of the defendant*